

Крижна Валентина Володимирівна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем кримінальної
поліції Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВИКРИВАЧІВ В АНТИКОРУПЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Протягом останніх років в Україні все активніше констатується факт значного розповсюдження корупції та її негативного впливу на усі сфери життєдіяльності держави і суспільства. Негативні наслідки корупції для українського суспільства досить суттєві. Вона порушує такі важливі конституційні принципи консолідації, як принцип справедливості, перешкоджає формуванню середнього класу як основи внутрішньополітичної стабільності в державі та інструменту контролю за виконавчою владою, тобто не лише гальмує прогресивний розвиток усього суспільства, а більше того - ставить під питання перспективи його динамічного поступового розвитку.

Запобігання та протидія цьому явищу на різних рівнях - складний, тривалий, але необхідний процес, який не може бути ефективним без долучення до нього кожної особи в суспільстві, без формування у свідомості людей категорично негативного ставлення до корупції. Тому особливого значення набуває новий для вітчизняного права інститут викривачів - осіб, що надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, як запобіжник виникненню та поширенню корупції в суспільстві.

Під викривачем розуміється особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, добросовісно (за відсутності корисливих мотивів, мотивів неприязних стосунків, помсти й інших особистих мотивів) повідомляє спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції про вчинення іншою особою корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією [1].

Сьогодні захист осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції, є одним з провідних елементів антикорупційної політики, і успішно реалізовується в багатьох державах. Важливість цього інституту для боротьби з корупційними проявами підтверджується також міжнародним правом. Насамперед, таке правило вперше на універсальному рівні було закріплене в Конвенції ООН проти корупції, як базовому і головному міжнародно-правовому акті у сфері антикорупційної діяльності, а саме статтею 33 передбачено, що кожна держава-учасниця розглядає можливість включення до своєї внутрішньої правової системи належних заходів для забезпечення захисту будь-яких осіб, які добросовісно й на обґрунтованих підставах повідомляють компетентним органам про будь-які факти, пов'язані зі злочинами, передбаченими цією Конвенцією, від будь-якого несправедливого поведіння.

Також положення щодо необхідності захисту таких осіб міститься в статті 22 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, відповідно до якої, кожна Сторона вживатиме таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення ефективного й належного захисту осіб, що повідомляють про передбачені Конвенцією корупційні злочини, або в інший спосіб співпрацює з органами слідства та кримінального переслідування, а також свідків, які дають показання стосовно цих злочинів [2].

Подібна вимога передбачена статтею 9 Цивільної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, згідно з якою, кожна Сторона передбачає у своєму внутрішньому законодавстві належний захист проти будь-якої необґрунтованої санкції щодо працівників, які мають достатні підстави підозрювати корупцію та які добросовісно доповідають про свої підозри відповідальним особам або компетентним органам.

В Україні початок державного захисту викривачів пов'язують із прийняттям Закону України «Про доступ до публічної інформації», який у ст. 11 передбачив захист особи, що оприлюднює інформацію [3]. Норма статті спрямована на захист добросовісних посадовців, які розголосили суспільно важливу інформацію, але при цьому порушили свій обов'язок лояльності до роботодавця та обов'язок збереження у таємниці довіреної їм інформації. За загальним правилом, порушення такого обов'язку веде до притягнення до дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності. Однак якщо посадова чи службова особа добросовісно діяла в інтересах суспільства, то вона повинна бути захищена від відповідальності та покарання. Наступним етапом було прийняття Зasad державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) [4], які визначили необхідність втілення в життя інституту добросовісних викривачів фактів корупції та їхнього захисту від переслідування, а також встановлення обов'язку публічних службовців повідомляти про підозру в корупції.

Вкрай важливим для розуміння сутності терміну «викривач» є також визначення кола осіб, які можуть повідомляти про правопорушення. Зазвичай повідомлення про корупцію поділяють на «внутрішні» та «зовнішні». Внутрішні («корпоративні») полягають у повідомленні про факти порушення керівним чи спеціальним органам у межах внутрішньої системи відповідних установ чи організацій. Зовнішніми є повідомлення, спрямовані до ЗМІ, контролюючих чи правоохоронних органів.

Поділ викривачів на «зовнішніх» та «внутрішніх» за аналогією не видається логічним, проте його можна здійснити за критерієм відносин викривача і особи (організації) стосовно якої робиться заява. Наприклад, внутрішніми викривачами можуть бути постійні чи тимчасові, дійсні чи колишні працівники, стажери, консультанти; зовнішніми - громадяни, контрагенти, представники преси тощо. Однак, такий поділ дещо суперечить вітчизняному законодавству.

Частина 2 статті 53 Закону України «Про запобігання корупції» встановлює, що особи, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, перебувають під захистом держави. Забезпечення безпеки викривачів є доволі широким поняттям, яке включає в себе комплекс правових, організаційних, фінансових та інших заходів. Головний принцип забезпечення захисту викривача - захист від будь-яких несприятливих впливів. Насамперед, йдеться про захист від загроз життю, здоров'ю викривача і його близьких, їх трудових правах, захист від переслідування, у тому числі кримінального.

Наразі культура викривання корупційних проявів в Україні знаходиться на низькому рівні, а тому проблеми зміни ставлення суспільства до викривачів і формування у громадян нульової терпимості до корупції набувають великого значення.

Список використаних джерел

1. Бобіта А. Викривачі за антикорупційними законодавствами України та Грузії: порівняльно-правова характеристика / А. Бобіта // Вісник прокуратури. - 2015. - № 3 (165). - С. 117-124.

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : ратифікована із заявами Законом № 251-V від 18.10.2006 р. иКб: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

3. Закон України «Про доступ до публічної інформації». Науково-практичний коментар / за ред. Д. Котляра; Р. Головенко, Д. Котляр, О. Нестеренко, Т. Шевченко. - Київ, 2012. - 335 с.

4. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-УП. иКб: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.